

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.8, april 2016

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Kim Steen Ravn

Tilsyn ved dr.phil. Flemming Lundgreen-Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Anholtstoget”

ved Holger Berg

Indhold

- 1 Anledningen
- 2 Karakteristik og referat
 - 2.1 Landgangen (versafsnit 1-3)
 - 2.2 Det moralske forfald (versafsnit 4-6)
 - 2.3 De stærke jyder (versafsnit 7)
 - 2.4 Peter Buhl
- 3 Den biografiske baggrund
- 4 Øvrige reaktioner på nederlaget
- 5 Digtets modtagelse
- 6 Anvendt litteratur

1 Anledningen

“Anholtstoget” er en kritisk kommentar til det fejlslagne forsøg på at generobre Anholt i 1811. Britiske tropper havde i maj 1809 besat øen og indrettet den som flådebase og varelager. Herfra drev briterne handel med Sverige, smuglede varer til Danmark og brød dermed Napoleons embargo, kontinentalspærringen. Desuden kunne briterne fra Anholt overvåge indsejlingen til Østersøen og hindre sejladsen mellem Danmark og Norge. En dansk-norsk styrke på næsten 1000 sømænd og landtropper forsøgte i 1811 at generobre øen, men lynangrebet slog fejl. Af de godt 600 landtropper blev mindst 393 taget til fange og over 30 blev dræbt (Krarup 2011).

Grundtvig forligte læserne med nederlaget ved dels at fejre løjtnanten Peter Buhl som helt, dels at udlægge nederlaget som en straf for Danmarks moralske forfald. I

“Anholtstoget” flettede han adskillige episoder fra landgangen og mytologiske motiver sammen. Denne indledning giver først et overblik over disse bestanddele gennem et referat. Derefter skildres den biografiske baggrund for “Anholtstoget”, dets forhold til de øvrige trykte reaktioner på nederlaget og endelig digtets modtagelse.

2 Karakteristik og referat

“Anholtstoget” følger mange af lejlighedsdigtets konventioner. En konvention var at drage mytologiske paralleller og hentyde til lejlighedens skueplads og hovedpersoner, især deres navne (Olden-Jørgensen 1996). Hændelsesforløbet træder dermed ofte i baggrunden og forudsættes kendt af læserne.

2.1 Landgangen (versafsnit 1-3)

I de første versafsnit nærmer de tolv kanonbåde sig Anholt midt om natten, den 27. marts. Ved det befæstede fyrtårn venter de britiske tropper, der udnævnes til trolde, dvs. beboere i Udgård. Storbritannien er Angerbode (versafsnit 4, vers 2), jættekvinden, der med Loke avlede uhyrerne Fenrisulven, Hel og, vigtigst af alle, Midgårdsormen, som her er den britiske flåde.

“Anholtstoget” har to stemmer: den første stemme spørger i versafsnit 1 og 3 forundret, hvad lynangrebets baggrund er, og hvorledes briterne opdager det. Disse spørgsmål irettesættes af en anden, mere autoritativ stemme i versafsnit 2 og fra versafsnit 4. Dette lyriske jeg er ligesom Grundtvig ikke født, men opvokset i Jylland (versafsnit 7, vers 1-2).

2.2 Det moralske forfald (versafsnit 4-6)

Digtet skifter allerede i versafsnit 4 fra en beskrivelse af nederlaget til en moralsk forklaring. Asernes modstandere flankeres af djævelske skikkelser fra Johannes' Åbenbaring. Midgårdsormen sidestilles med helvedesdragen, der dyrkes af frafaldne (Åb 13,2-4); dragens stjalne guld kan knyttes til Fafners skat. Nutidens nordboer er blandt de frafaldne (versafsnit 5). Mens vikinger med våben aftvang briterne guld og værdifulde genstande, tigger vikingernes efterkommere nu briterne om sådanne goder. Som nævnt florerede smugleriet med kolonialvarer og anden britisk kontrabande (Rubin 1970, s. 383-402, 496 f.). Som straf herfor hældes vredens skål (Åb 16) over Norden, hvor der skyder tidsler op. I disse år var Norge ramt af misvækst, og der udbrod hungersnød, da den britiske blokade forhindrede importen af dansk korn.

Forfaldet anskueliggøres i versafsnit 6 med de skiftende syn på regnbuen. Mens sande kristne priser regnbuen som tegnet på Guds pagt med Noa, og nordboerne beskrev den som Bifrost, broen til Midgård, anser nutiden blot “den tomme Farveglands” for en øjenslyst (s. 277). Denne karakteristik kan være en indirekte kritik af Oehlenschlägers brug af motivet i dramaet *Correggio* fra januar 1811 (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 468 f.). Den nordiske himmelbro forbindes både med den kristnes vandring fra jorden mod Himlen og med Dommedag, hvor Kristus troner i himlen, omgivet af regnbuen (jf. Åb 4,3). Anholts ørken og storme kobles til lignelsen om

huset, der er bygget på sand og derfor væltes af stormen, modsat den klippefaste kirke (Matt 7,26).

2.3 De stærke jyder (versafsnit 7)

Én landsdel har undgået det moralske forfald. I Jylland findes endnu "Guds og Nordens Aand" (s. 278). Guds frygten viser sig i villigheden til at give almisser og kirketiende. Rettroenheden giver jyderne kraft til at modstå de apokalyptiske fristelser fra "den gamle Snog", "Lysets Engel" (s. 280, jf. Åb 12,9 og 2 Kor 11,14). Det kan være en indirekte støtte til den bevægelse nær Vejle, der senere blev kendt som de stærke jyder. Trods myndighedernes gentagne indgreb holdt de stærke jyder fast i ældre salmebøger og katekismeforklaringer ("dit stolte Arvegods", Lundgreen-Nielsen 1980, s. 899; Koch 1904). De nyindførte rationalistiske lære- og salmebøger afskyede Grundtvig ligeledes, men han delte ikke disse jydernes pietistiske anskuelse.

De københavnske læsere havde siden slutningen af 1700-tallet interesseret sig for den jyske nøjsomhed og fejrede fra 1787 Niels Ebbesen som en nationalhelt (Frandsen 1996, s. 78-86). Det fjerde vers på side 280 om jydernes stolte march langs de tyske floder Rhinen og Oder kan knyttes til to historiske begivenheder. Den mest oplagte er folkevandringen mod Det Romerske Rige, for den jyske deltagelse havde længe været højt besunget.

Læs mere

Det er dog uvist, hvilken stamme Grundtvig hentyder til. Cimbrerne var udvandret i det 2. århundrede f.Kr., men regnedes for germanere og altså ikke jydernes direkte forfædre. I sin verdenskrønike fra 1812 beskrev Grundtvig jyderne som efterkommere af de norske joter (Grundtvig 1812, s. 307; Albeck 1968, s. 13 f.). P.F. Suhm anså langobarderne for nordjyder, der udvandrede umiddelbart før Kristi fødsel. Langobarderne nåede at bo "adskillige Steder i Tydskland, Polen og Ungarn", inden de i 500-tallet erobrede Norditalien (Suhm 1790, s. 31).

Marchen kan også være en mere indforstået henvisning til den nyere historie. Året efter fremhævede Grundtvig de jyske troppers bedrifter i Nordtyskland under den Skånske Krig (1675-1679) og i Pommern under Store Nordiske Krig (1709-1720, se Verdenskrøniken 1812, s. 309 og punktcommentaren til "i Marken mod Ludvig og paa Stralsunds Volde"). Kamppladserne kan knyttes til Rhinen og Oder. I Verdenskrøniken 1812 sammenligner Grundtvig på side 309, ligesom i "Anholtstoget", de modige jyder med de feje sjællændere: "Øboerne bleve ved at flygte i Skaane".

2.4 Peter Buhl

Lovprisningen af Jylland skyldtes den jyske herkomst af enten den infanterienhed, der angreb Anholt, eller af den søofficer, der vandt mest hæder: løjtnanten Peter Buhl

fra Fredericia. Buhl har i alle fald udgydt sit blod i sandet og dermed læsket og fornyet den sejlivede jyske hæderkrans af lyng (versafsnit 8). Versafsnit 9 iklæder en episode fra den danske retræte mytologisk skikkelse. Danskernes små skibe blev forfulgt af tre større britiske fartøjer, men med sin kanonbåd afledte Buhl en britisk brig, tog kampen op og holdt faktisk stand så længe, at de øvrige undslap. Den 8. april blev Buhl løsladt med de øvrige krigsfanger (Andersen 1912, s. 222). Buhls opofrelse blev 4. maj genstand for et helt digt, hvor han, ene mand, holder stand: “Ved Tofterne ligge hans djerne Mænd / Udstrakte mod Baadens Side — / Han bød det — og stirre paa Faren hen / Som ene han kan bestride” (Bornemann 1811, sp. 564).

Standhaftigheden skildres ikke helt så heroisk i samtidige rapporter, men digtets beskrivelse er senere overtaget i historieskrivningen (Krarup 2011, s. 94-96). Grundtvig knyttede også an til lovsangen og sidestillede Buhls offervilje med Balders død. Det indforståede versafsnit 9 har flere forstyrrende tekstfejl. Meningen fremgår først af den rettede andenudgave fra 1815. Grundtvig forudser en nær fremtid, hvor den Balder-lignende Buhl er død, og Herrens lyn udletter de babelsk-britiske jætter. Derpå forlades Norden af den “forladte Krist” (s. 281). “Den rette Baldur” hentyder, på konventionel vis, til den genopstandne Kristus. Kristus troner i himlene lige under “Faderen i Gimle”, som Grundtvig ellers kalder Alfader (Auken 2005, s. 125 f.). Med Loke og Hel er de sidste medlemmer af Angerbodes familie flettet ind i digtet.

Versafsnit 10 går fra Balder til Odins anden søn, Tyr, og ser tilbage på Buhls indsats under belejringen af København i 1807. I et angreb på de britiske belejrere mistede Buhl venstre arm, og herved minder han Grundtvig om Tyr, hvis arm blev slugt af Fenrisulven. Fenrisulvens bror Midgårdormen repræsenterer den britiske flåde. Briterne beslaglagde i oktober 1807 den dansk-norske flåde, der udnævnes til Skidbladner. Hermed afsluttes omtalen af Angerbodes afkom.

Versafsnit 11 indledes med at spørge til en anden af angrebets helte: “Hvor fødtes denne Helt?” Det giver anledning til at drøfte det dansk-norske riges tilstand. Island indgik i riget, og herfra stammede major Ketil Jónsson Melsted, der ledede infanteriet og faldt på Anholt. Melsteds mod beskrives gennem hjemstavnens vulkaner og nordlys.

Versafsnit 12 sammenligner Buhls blide hjemland, Danmark, med “stolte Norrig” (vers 5). Norges stolthed beroede på dets sejr i årene 1808-1809 (se [indledningen til “Krigssang for Nordmænd”](#)). Modstillingen af den danske og den norske natur var gængs og heraf udledtes ofte de to folkeslags natur. I disse år blev denne modstilling præget af striden om øget norsk selvstyre (Glenthøj 2012, s. 195 f.). Buhls navn kobles til egebulen, der dels modstilles de norske grantræer, dels har sin baggrund i skovfredningen (1805) og den langsigtede plan om at genskabe “Danmarks stolte Flaade” (versafsnit 14, s. 285) med nyplantede egeskove.

I versafsnit 13 spørger Grundtvig til Buhls motiver. Grundtvigs hensigt fremgår af versafsnit 14. Her beskriver han de danske kanonbådes kapringer af større, britiske skibe på dage med vindstille eller ugunstig vejr. Kapringerne var farefulde, men yderst indbringende, og indtægterne førte til et kapervæsen. Kaperne blev både formuende, feterede og fordømte. Grundtvig vender sig mod “Lykkens Uting” (versafsnit 13, s.

284), “eders lave Baade” (versafsnit 14) og den hovmodige jagt på et “Eftermæle / Og Samtids Pris” (versafsnit 14, s. 285).

Buhl havde som kommandør over en kanonbåd kapret adskillige fartøjer, og da kongen i 1809 begyndte at dekorere borgerlige undersåtter, var Buhl blandt de første, der modtog Dannebrogordenen (se [indledning til “Saga om Nord”, afsnittet “Dannebrogordenen”](#); Andersen 1912, s. 217). Grundtvig tog også i andre værker afstand fra fejringen af kanonbådene og ønskede i stedet flåden genopbygget (Verdenskrøniken 1812, s. 358-361).

3 Den biografiske baggrund

“Anholtstoget” var det første længere digt, som Grundtvig skrev efter, at han var kommet sig over sin “svare Sindssygdøm” (Grundtvig 1815, s. 248; se [indledningen til *Idunna*, afsnittet “Tiden op til sammenbruddet i december 1810”](#)). Efter denne religiøse krise fastholdt Grundtvig interessen for nordisk mytologi, omend kristne tanker trængte den i baggrunden (Auken 2005, s. 192). “Anholtstoget” beskriver nutiden gennem Ragnarok. Thor er eksempelvis allerede dræbt af Midgårdsormen (versafsnit 5, vers 2-3). Ragnarokmotivet er værd at bemærke, da decemberkrisen havde en apokalyptisk karakter (se [indledning til *Nytaarsnat*, afsnittet “Reformatordrømme”](#)).

4 Øvrige reaktioner på nederlaget

Nederlaget på Anholt blev den 29. marts kendt i hovedstaden og debatteredes livligt. Kritikken samlede sig snart om den overlevende befalingsmand, Falsen, men han fik omgående støtte fra øverste hold. “Endskjødnt denne Expedition ei har havt det heldige Udfald, som der var Haab og Formodning til, saa har hans Majestæt Kongen dog med Velbehag og særdeles Tilfredshed erfaret, at Allerhøistsammes [dvs. kongens] Sø- og Landkrigere [...] have udviist urokkeligt Mod og god Conduite, og derved lagt for Dagen, at de i Modgang ere ligesaa standhaftige, som de stedse vare der, hvor Seieren fulgte dem” (*Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, 6. april, sp. 438). Fra generalstaben forlød det her endvidere, at “indtrufne Omstændigheder, som ingen Kriger kunde forudsee, vare Aarsag i at Angrebsplanen ei fuldkommen kunde udføres og som Følge deraf Maalet ei opnaaes”. Kongen lagde med andre ord låg på kritikken, og pressen fulgte trop. “Der gives Nederlag ligesaa triumpherende som en Seier”, slog *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* fast i den første artikel i en serie med titlen “Toget til Anholt” (6. april, sp. 432). Den topografiske artikelserie inspirerede Grundtvigs fremstilling af øen i “Anholtstoget” (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 466 f.).

Såvidt vides, affødte angrebet på Anholt kun yderligere ét digt, “Lieutenant Buhl” af M.H. Bornemann, der forfattede talrige patriotiske slagsange. Som jurist havde Bornemann hang til abstrakte, filosofiske overvejelser, og de præger også digtet samt dets efterskrift om “Buhls heltemodige Opoffrelse” (Bornemann 1811, sp. 567). Digtet blev trykt 4. maj og har påvirket Grundtvig. Inden 11. maj sendte han “Anholtstoget” til Rahbek (Jacobsen & Brandt-Nielsen 1966, s. 300).

Sammenholdes “Anholtstoget” med de ovennævnte reaktioner, forstår man digtets kritiske profil. Grundtvig fejrede ikke det militære nederlag som en moralsk sejr, men pegede tværtimod på det moralske forfald og forræderi som årsager til nederlaget. I København vidste man, efter alt at dømme, endnu ikke, at jyske spioner faktisk havde advaret briterne om angrebet. Dette konkrete forræderi blev i al fald først omtalt offentligt 30 år efter (Krarup 2011, s. 126).

Grundtvig benægtede ikke krigernes tapperhed, men han granskede deres motiver og skosede jagten på hæder. Desuden inddrog han den *danske* tapperhed i den interne dansk-norske kappestrid om, hvem der udviste mest mod. Fra officiel side havde man derimod fremhævet, hvorledes “den gamle Tapperhed” atter havde “viist sig uadskillelig fra det Danske og Norske Folk” (*Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, 2. april, sp. 424). Det var dermed politisk (og i øvrigt også sagligt) mere korrekt, når digtet “Lieutenant Buhl” fejrede “Søemænd af Dan og Nor” (Bornemann 1811, sp. 566).

5 Digtets modtagelse

“Anholtstoget” udkom den 22. maj i *Sandsigeren*. Den første modtagelse daterer før trykningen. Den 11. maj læste udgiveren Knud Lyne Rahbek digtet op for vennen Frederik Schmidt. Den litterært velbevandrede provst var ikke imponeret og betegnede “Anholtstoget” som et digt, “hvori der hersker temmelig megen lyrisk Uorden, en besynderlig Blanding af nordisk Mythologie og Christendom, men som dog har adskillige skønne Steder” (Jacobsen & Brandt-Nielsen 1966, s. 300).

Rahbek føjede et efterskrift til digtet og var, som vanligt, mere venlig. Grundtvig var en “med nordisk Ild brændende Digter” (Rahbek 1811a, s. 286, se [faksimiler](#)). Efterskriftet begyndte med versafsnit 10 i Grundtvigs digt “Sorø Kirke” fra december 1810. Versafsnittet beskrev søløjtnanten Peter Willemoes som Danmarks seneste søhelt. Derpå opsummerede Rahbek vigtige danske søhelte og kårede Buhl til den seneste hertesøn. I tidsskriftets næste nummer udnævnte Rahbek ligefrem Grundtvig til “een af vore ypperste Digtere” (Rahbek 1811b, s. 295) og fremhævede hans *Søgekvad ved Prinds Kristians Død* (1810).

“Anholtstoget” forblev dog i skyggen af *Søgekvad* og Grundtvigs digte om Willemoes. Peter Buhls berømmelse blev stadfæstet, da han døde i træfningen ved Sejerø, 1812. I biografisk sammenhæng nævnes Steen Steensen Blichers digt fra 1817 langt hyppigere (genoptrykt hos Blicher 1823). Blicher besynger i enkle vers Buhls tre heltegerninger i 1807, 1811 og 1812. “Anholtstoget” nævnes i dag højst som en forløber for Blichers og andres lovsange over Jylland og det jyske (Albeck 1968).

6 Anvendt litteratur

- Albeck, Gustav (1968) “Grundtvig og Jylland” i *Grundtvig-Studier*, s. 9-32. København.
- Andersen, P. (1912) “Peter Buhl. Et Hundredearsminde” i *Tidsskrift for Søværnen*, s. 209-231. København.

- Auken, Sune (2005) *Sagas spejl. Mytologi, historie og kristendom hos N.F.S. Grundtvig*. København.
- Blicher, Steen Steensen (1823) "Buhl" i *Bautastene*, s. 106-108. Odense.
- Bornemann, M.H. (1811) "Lieutenant Buhl" i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 36, 4. maj, sp. 564-567. København.
- Frandsen, Steen Bo (1996) *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-64*. Aarhus.
- Glenthøj, Rasmus (2012) *Skilsmissen. Dansk og norsk identitet før og efter 1814*. Odense.
- Grundtvig, N.F.S. (1810) "Sorø Kirke" i *Nytaarsnat eller Blik paa Kristendom og Historie*, s. 27-41. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1811) *Sørgekvad ved Prinds Kristians Død*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1812) *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1815) *Kvæddinger eller Smaakvad*. København.
- Jacobsen, Ole & Johanne Brandt-Nielsen, udg. (1966) *Provst Frederik Schmidts Dagbøger*. København.
- Krarup, Sten (2011) *Angrebet på Anholt 1811 - en undersøgelse*. Veksø.
- K[och], L[aurids] (1904) "Jyder, de stærke" i *Kirke-Leksikon for Norden (1900-1929)* udg. af Fredrik Nielsen & J. Oskar Andersen 1-4, bind 2, s. 705 f. Aarhus.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København.
- Oehlenschläger, Adam (1811) *Correggio. Tragedie*. København.
- Olden-Jørgensen, Sebastian (1996) *Poesi og politik. Lejlighedsdigtningen ved enevældens indførelse 1660*. København.
- Rahbek, Knud Lyne (1811a) "[Efterskrift]" i *Sandsigeren eller den danske Huusven*, nr. 18, 22. maj, s. 286-288. København.
- Rahbek, Knud Lyne (1811b) "[Efterskrift]" i *Sandsigeren eller den danske Huusven*, nr. 19, 29. maj, s. 292-302. København.
- Rubin, Marcus (1970) *1807-14. Studier til Københavns og Danmarks Historie* [1. udg. 1892]. København.
- Suhm, Peter Friderich (1790) *Danmarks, Norges og Holstens Historie udi tvende Udtog, til Brug for den studerende Ungdom* [1. udg. 1776].

København.

- “Toget til Anholt” (1811) i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 28, 6. april, sp. 433-443, nr. 29, 9. april, sp. 449-452, nr. 30, 13. april, sp. 465-469. København.
- Verdenskrøniken 1812, se Grundtvig (1812).